

АГРАРНЕ ПРАВО

УДК 349.42

ПРО ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

**В. Ю. УРКЕВИЧ, доктор юридичних наук, професор,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого***

Анотація. У статті здійснено аналіз особливостей правового регулювання виробничо-господарської діяльності з виробництва органічної сільськогосподарської продукції за законодавством України.

Ключові слова: виробничо-господарська діяльність, сільськогосподарська продукція, органічне виробництво, сертифікація органічного виробництва, маркування органічної продукції

Виробничо-господарська діяльність з виробництва органічної сільськогосподарської сировини має певні особливості, адже вона здійснюється за мінімального втручання людини з використанням природних законів розвитку сільськогосподарських рослин і тварин. Вивчення особливостей правового регулювання реалізації такої діяльності має важливе як теоретичне, так і практичне значення. А зважаючи на відносно недавнє унормування органічного сільськогосподарського виробництва в Україні на рівні спеціального Закону вивчення цих питань має значну актуальність.

Незважаючи на те, що окремі науковці вже наводили як загальну характеристику виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників [6, 9, 12], так і розглядали окремі правові проблеми організації органічного сільськогосподарського виробництва [2, 4, 5, 7, 11, 13], проте до цього часу особливості виробничо-господарської діяльності з виробництва органічної сільськогосподарської продукції та її правового регулювання системно не викладалися. Ще більшої актуальності додають розглядові цих питань зміни та доповнення, що були внесені до законодавства України з питань органічного виробництва на початку 2015 року.

Мета даної статті – науковий аналіз особливостей правового регулювання виробничо-господарської діяльності з виробництва органічної сільськогосподарської продукції за законодавством України.

Переходячи до основного викладу зазначимо, що в науці аграрного права існують різні підходи до визначення виробничо-господарської діяльності. Так, приміром, А. М. Статівка вказує, що виробничо-господарська діяльність сільськогосподарських підприємств як юридичних осіб, наді-

дених спеціальною право- й дієздатністю, – це врегульовані нормами аграрного та інших галузей права відносини, пов'язані з виробництвом сільськогосподарської продукції, її переробкою, зберіганням і реалізацією, а також з виробництвом інших матеріальних цінностей, що мають економічне вираження з метою отримання прибутку [12, с. 41]. Як стверджує А. М. Єрмоленко, виробничо-господарська діяльність сільськогосподарських товаровиробників – це діяльність, спрямована на виготовлення й реалізацію сільськогосподарської продукції, на виконання робіт і надання послуг сільськогосподарського призначення [1, с. 284]. У цілому погоджуючи з цим, розглянемо особливості такої діяльності при виробництві органічної сільськогосподарської продукції, починаючи з характеристики суб'єктного складу.

Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 3 вересня 2013 р., № 425-VII [10] визначає, що виробництвом органічної продукції (сировини) є виробнича діяльність фізичних або юридичних осіб (у тому числі з вирощування та переробки), де під час такого виробництва виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів (далі – ГМО), консервантів тощо та на всіх етапах виробництва (вирощування, переробки) застосовуються методи, принципи й правила, визначені цим Законом для отримання натуральної (екологічно чистої) продукції, а також збереження та відновлення природних ресурсів (абз. 2 п. 1 ст. 1). Стаття 12 Закону закріплює право на виробництво органічної продукції. Отже, здійснювати таке виробництво мають право фізична чи юридична особа, яка пройшла оцінку відповідності виробництва органічної продукції, отримала сертифікат відповідності та включена до Реєстру виробників органічної продукції.

Такі особи, які виявили намір здійснювати виробництво органічної продукції та (або) сировини, пройшли оцінку відповідності виробництва органічної продукції (сировини) та отримали сертифікат відповідності, заносяться до Реєстру виробників органічної продукції (сировини), який веде центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері безпечності та окремих показників якості харчових продуктів (Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів). Положення про Реєстр виробників органічної продукції (сировини) розробляється та затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну аграрну політику, тобто Міністерством аграрної політики та продовольства України. Такий Реєстр є відкритим та загальнодоступним. Доступ до Реєстру виробників органічної продукції (сировини) є безоплатним і забезпечується шляхом його оприлюднення та підтримки в актуальному стані на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері безпечності та окремих показників якості харчових продуктів. Порядок ведення Реєстру виробників органічної продукції (сировини) затверджується Кабінетом Міністрів України (ст. 13 Закону).

По-перше, зазначимо, що названі підзаконні нормативно-правові акти (Положення про Реєстр виробників органічної продукції (сировини), Порядок ведення Реєстру виробників органічної продукції (сировини) до цього часу не затверджено, а отже, це фактично унеможливує ведення органічного виробництва на території України. Адже п. 4 ст. 13 Закону встановлено, що особи, які не занесені до Реєстру виробників органічної продукції (сировини), не мають права здійснювати виробництво органічної продукції та (або) сировини.

Щодо самих таких виробників органічної сільськогосподарської продукції, то, як вбачається з наведених законодавчих приписів, ним може бути будь-який суб'єкт, що висловить таке бажання – фізична чи юридична особа за умови проходження оцінки відповідності виробництва органічної продукції (сировини), отримання сертифікату й включення до названого раніше Реєстру. Проте такий висновок не є правильним. Адже інші приписи Закону право на виробництво органічної сільськогосподарської продукції надають дещо звуженому колу суб'єктів. Так, ст. 2 Закону регламентує, що він поширюється на суб'єктів господарювання, які провадять господарську діяльність у цій сфері. Про суб'єктів господарювання як виробників органічної сільськогосподарської продукції йдеться також у ст. ст. 4, 9, 23, 29, 31 Закону. Оскільки згідно з п. 2 ст. 55 Господарського кодексу України від 16 січня 2003 р. № 436-IV [3] суб'єктами господарювання визнаються або (а) господарські організації (юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до Господарського кодексу України, а також інші юридичні особи) або (б) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці, то зрозуміло, що й виробниками органічної сільськогосподарської продукції мають виступати суб'єкти господарювання. Ними можуть бути як юридичні особи будь-якої форми власності й організаційно-правової форми, передбаченої законодавством України, так і фізичні особи – приватні підприємці. Проте така сільськогосподарська діяльність притаманна передусім сільськогосподарським товаровиробникам, – таким юридичним особам, як сільськогосподарські кооперативи, фермерські господарства, приватні, державні чи комунальні сільськогосподарські підприємства та ін., а також приватним підприємцям, що здійснюють діяльність у сфері сільського господарства. Вважаємо таке обмеження кола виробників органічної продукції цілком обґрунтованим, адже навряд чи фізичні особи (приміром ті, що ведуть особисті селянські господарства) спроможні забезпечити дотримання всіх вимог законодавства щодо виробництва органічної сільськогосподарської продукції.

На додаток до цього чинне законодавство України визначає наступні особливості виробничо-господарської діяльності з виробництва органічної сільськогосподарської продукції.

Згідно зі ст. 14 Закону загальні правила виробництва та обігу органічної продукції та сировини встановлюються цим Законом (викладено у

ст. ст. 16, 18–22), а детальні правила виробництва та обігу органічної продукції й сировини розробляються Міністерством аграрної політики та продовольства України і затверджуються Кабінетом Міністрів України. При цьому Законом передбачено, що ці так звані детальні правила виробництва й обігу органічної продукції та сировини повинні відповідати вимогам Закону і встановлювати правила виробництва та обігу за такими напрямками щодо: 1) виробництва непереробленої органічної продукції (сировини) рослинного походження, у тому числі грибів; 2) виробництва непереробленої органічної продукції (сировини) тваринного походження; 3) виробництва органічної продукції (сировини) аквакультури; 4) виробництва органічних морських водоростей; 5) виробництва органічної продукції (сировини) бджільництва; 6) перевезення, зберігання та реалізації органічної продукції (сировини); 7) збору дикорослих рослин, лісової продукції та водоростей; 8) виробництва під час перехідного періоду; 9) порядку переходу до виробництва органічної продукції (сировини); 10) переліку умов та допустимих обсягів використання неорганічної продукції, речовин, продукції, отриманої в перехідний період, при виробництві органічної продукції (сировини) за кожною із категорій продукції, речовини; 11) переліку речовин, які забороняється використовувати при виробництві органічної продукції (сировини); 12) допустимих обсягів та переліку неорганічної продукції, речовин, продукції, отриманої в перехідний період, які можуть у виключних випадках використовуватися при виробництві органічної продукції (сировини); 13) критеріїв оцінки придатності сільськогосподарських угідь для виробництва органічної продукції (сировини). Зазначимо, що жоден із цих напрямів у даний час свого нормативно-правового закріплення ще не здобув. Існують лише відповідні проекти, розміщені на офіційному веб-сайті Міністерства аграрної політики та продовольства України, як, приміром, проект Детальних правил виробництва непереробленої органічної продукції (сировини) рослинного походження, у тому числі грибів [8]. Зрозуміло, що під час здійснення виробничо-господарської діяльності ці як загальні, так і детальні правила мають дотримуватися виробниками органічної сільськогосподарської продукції.

При виробництві органічної сільськогосподарської продукції використовуються відповідні земельні ділянки, зважаючи на що Закон містить спеціальні приписи щодо цього. Так, згідно зі ст. 23 Закону оцінка придатності земель (ґрунтів) для виробництва органічної продукції та сировини здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, у галузі охорони земель (Міністерством екології та природних ресурсів України). Порядок такої оцінки має затвердити Кабінет Міністрів України, що до цього часу не зроблено. Оцінка придатності земель (ґрунтів) здійснюється з метою отримання незалежної від заінтересованих сторін (суб'єктів господарювання, що здійснюють виробництво, перевезення, зберігання та реалізацію органічної продукції, сировини) об'єктивної інформації про стан зе-

мельних ділянок, встановлення їх придатності для виробництва органічної продукції та сировини, придатності для виробництва окремих культур.

Оскільки йдеться про оцінку придатності земель (ґрунтів) для виробництва органічної продукції та сировини, то зрозуміло, що має йтися про землі сільськогосподарського призначення, адже лише для них ґрунтова характеристика має вирішальне значення. Результати оцінки земель (ґрунтів) враховуються при загальній оцінці відповідності виробництва органічної продукції й отриманні виробником відповідного сертифікату.

На додаток до цього й самі виробники органічної сільськогосподарської продукції мають пройти оцінку та підтвердження відповідності виробництва органічної продукції в порядку, встановленому ст. 24 Закону. Така оцінка проводиться один раз на два роки. Виробнику може бути відмовлено у видачі сертифікату у разі: а) встановлення за результатами перевірки невідповідності виробництва вимогам Закону та детальним правилам виробництва й обігу відповідної органічної продукції (сировини); б) виявлення недостовірних відомостей у документах, поданих на підтвердження відповідності.

У разі прийняття позитивного рішення виробнику видається сертифікат відповідності встановленого зразка у триденний термін з дня прийняття такого рішення, а продукція може маркуватися як органічний продукт. При цьому звільняються від оцінки виробники, що виробляють продукцію (сировину), сертифіковану в державах – членах Європейського Союзу як органічна. Така продукція розміщується на ринку України як органічна продукція (сировина) без жодної додаткової сертифікації (п. 12 ст. 24 Закону).

На останок зазначимо, що органічна сільськогосподарська продукція (сировина) підлягає обов'язковому маркуванню. Воно здійснюється згідно зі ст. 29 Закону з використання державного логотипа. При цьому використання такого логотипу є обов'язковими, проте виробникам також дозволяється використання недержавних (приватних) логотипів, запроваджених безпосередньо суб'єктами господарювання, які здійснюють виробництво, реалізацію органічної продукції, чи їх об'єднаннями. Право на використання державного логотипа встановленого зразка та маркування ним органічної продукції мають лише виробники такої продукції за наявності сертифіката, про який йшлося вище.

Викладене дає змогу зробити висновок, що законодавство України, зокрема Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», визначає особливості правового регулювання виробничо-господарської діяльності з виробництва органічної сільськогосподарської продукції. Ці особливості полягають у: а) специфічному суб'єктному складі виробників органічної сільськогосподарської продукції, до яких можуть належати лише суб'єкти господарювання; б) потребі внесення таких осіб до Реєстру виробників органічної сільськогосподарської продукції (сировини); в) вимозі неухильного дотримання виробниками загальних та детальних правил виробництва й обігу органічної сільськогосподарської продукції та сировини; г) обов'язковій оцінці

придатності земель (ґрунтів) для виробництва органічної сільськогосподарської продукції та сировини; д) використанні при виробництві органічної продукції переважно земель сільськогосподарського призначення; е) обов'язковій оцінці та підтвердженні відповідності виробництва органічної сільськогосподарської продукції (сировини); є) необхідності отримання сертифікату виробника органічної сільськогосподарської продукції; ж) обов'язковому маркуванні органічної сільськогосподарської продукції з використанням державного логотипа та у можливості такого маркування з використанням недержавних (приватних) логотипів. Проте не усі з цих особливостей виробничо-господарської діяльності з виробництва органічної сільськогосподарської продукції можуть бути реалізовані, оскільки до цього часу не затверджено Положення про Реєстр виробників органічної сільськогосподарської продукції (сировини), Порядок ведення Реєстру виробників органічної сільськогосподарської продукції (сировини), Детальні правила виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції та сировини різних напрямів, Порядок оцінки придатності земель (ґрунтів) для виробництва органічної сільськогосподарської продукції та сировини і Державний логотип «Органічний продукт».

Перспективою подальших наукових розвідок у напрямі порушених проблем може бути використання отриманих результатів у майбутніх дослідженнях, а також характеристика інших правових аспектів здійснення виробництва органічної сільськогосподарської продукції в Україні.

Список літератури:

1. Аграрне право України : підруч. / В. М. Єрмоленко, О. В. Гафурова, М. В. Гребенюк та ін.; за заг. ред. В. М. Єрмоленка. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 1108 с.
2. Берлач Н. А. Правове визначення органічного сільського господарства в Україні / Н. А. Берлач // Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – К., 2009. – Вип. 46. – С. 225–230.
3. Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.
4. Єрмоленко В. М. Правові аспекти органічного сільськогосподарського виробництва як важливий чинник забезпечення екологічної безпеки / В. М. Єрмоленко // Актуальні проблеми становлення і розвитку права екологічної безпеки в Україні : матер. наук.-практ. Круглого столу (м. Київ, 28 березня 2014 р.) / ред. кол. М. В. Краснова та ін. ; Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. – Чернівці : Кондратьєв А. В., 2014. – С. 46–49.
5. Кулинич П. Ф. Виробництво органічної та екологічно чистої сільськогосподарської продукції: земельно-правові аспекти / П. Ф. Кулинич // Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – К., 2009 – Вип. 43. – С. 414–429.
6. Курман Т. В. Правовое обеспечение хозяйственной деятельности государственных специализированных сельскохозяйственных предприятий : моногр. / Т. В. Курман. – Х. : СПД-ФЛ Чальцев А. В., 2007. – 208 с.
7. Оверковська Т. К. Проблемні питання правового регулювання органічного виробництва у сільському господарстві / Т. К. Оверковська //

Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез міжнар. наук. конф. «Десяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 18–19 листопада 2011 р.) : у 4-х ч. – Хмельницький : Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2011. – Ч. 2. – С. 191–193.

8. Проект Детальних правил виробництва непереробленої органічної продукції (сировини) рослинного походження, у тому числі грибів : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/uk/regulatory?nid=15817>

9. Марченко С. І. Щодо визначення виробничо-господарської діяльності суб'єктів аграрного підприємства / С. І. Марченко // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2002. – № 1. – С. 160–162.

10. Офіційний вісник України. – 2013. – № 78. – Ст. 2893.

11. Статівка А. М. Деякі правові питання органічного виробництва сільськогосподарської продукції / А. М. Статівка // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез Міжнар. наук. конф. «Тринадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 14–15 листопада 2014 р.) : [у 3 ч.]. – Хмельницький, 2014. – Ч. 3. – С. 99–100.

12. Статівка А. М. Співвідношення понять «господарська діяльність» та «виробничо-господарська діяльність» сільськогосподарських підприємств / А. М. Статівка // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. / голова ред. кол. С. М. Николаєнко. – К. : Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України, 2014. – Вип. 197. – Ч. 2. – С. 35–43. – (Серія «Право»).

13. Туева О. М. Органічне землеробство в контексті екологізації аграрних правовідносин / О. М. Туева // Аграрне право як галузь права, юридична наука і навчальна дисципліна : матер. Всеукр. круглого столу (м. Київ, 25 травня 2012 р.) : зб. наук. пр. / за заг. ред. В. М. Єрмоленка, В. І. Курила, В. І. Семчика. – К. : Видавничий центр НУБІП України, 2012. – С. 129–131.

В статті здійснено аналіз особливостей правового регулювання виробничо-господарської діяльності по виробництву органічної сільськогосподарської продукції згідно законодавства України.

Производственно-хозяйственная деятельность, сельскохозяйственная продукция, органическое производство, сертификация органического производства, маркировка органической продукции.

Industrial and economic activities for the production of organic agricultural products has certain characteristics because it is carried out with minimum human interference with natural laws of crops and animals. Study of peculiarities of legal regulation of such activities is important both theoretical and practical importance. And despite the relatively recent normalization of organic agricultural production in Ukraine at a special law, the study of these issues has a significant relevance. The purpose of this article – a scientific analysis of the characteristics of legal regulation of industrial and economic activity for the production of organic agricultural products under the laws of Ukraine.

Industrial and economic activities, agricultural products, organic production, certification of organic production, labeling of organic products.

УДК 349.42

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВИЙ СТАТУС СЕЛЯНИНА В АСПЕКТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

**Т. В. КУРМАН, кандидат юридичних наук, доцент,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого***

Анотація. Здійснено аналіз наукових підходів і законодавчого закріплення поняття селянина, на основі якого сформульовано авторську дефініцію даного поняття в аспекті забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва, визначено систему законодавств щодо його правового статусу, сформульовано пропозиції з удосконалення чинного аграрного законодавства у досліджуваній сфері.

Ключові слова: сталлий розвиток, сільськогосподарське виробництво, селянин, правовий статус

Особливої актуальності на сьогодні набувають питання забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні. Законом України від 16 вересня 2014 р. було ратифіковано Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони, вчинену в м. Брюсселі [1, 2014. – № 40. – Ст. 2021.]. Питання розвитку сільського господарства визначені главою 17 Угоди про асоціацію, де передбачено співробітництво сторін з метою сприяння розвитку сільського господарства та сільських територій шляхом поступового зближення політик та законодавства (ст. 403).

Згідно зі ст. 404 Угоди, зазначене співробітництво у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій охоплює, серед іншого, такі сфери, як заохочення сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва, з урахуванням необхідності захисту навколишнього середовища і тварин, а також обмін знаннями та найкращими практиками щодо політики розвитку сільських територій з метою сприяння економічному добробуту сільських громад. Вбачається, що у процесі забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва селянство виступає ключовою фігурою, поряд з іншими учасниками цього процесу (державою, сільськогосподарськими підприємствами тощо). У зв'язку з цим актуалізується питання щодо правового статусу селянина в аспекті сталого розвитку сільськогосподарського виробництва.

За умов розбудови правової держави людина, її права та свободи стають епіцентром суспільних відносин. Дану тезу закріплено і у Основного Закону, де у ст. 3 людина, її життя і здоров'я, честь і гідність,